

KAM S NÍM, S TÍM CASTANEDOU?

Lucie Matulová

(semestrální práce Narativní konstrukce identit 2008)

V této esejistické práci se budu věnovat třem základním otázkám. První z otázek míří na rozhraní etnografie a beletrie, neboli : Kde je hranice mezi těmito dvěma žánry? Druhá otázka se vztahuje ke konkrétnímu dílu Carlose Castanedy, tedy: Kam zařadit, pokud to lze, dílo tohoto spisovatele? A třetí otázkou je otázka zdali v konkrétním díle Carlose Castanedy můžeme rozlišit čtyři spisovatelské postupy či momenty¹, které etnografii vymezují oproti literární fikci a naopak.

Na první otázku: Kde je hranice mezi etnografií a beletrií se dá stroze odpovědět tak, že někde. Ale je tak důležité hledat odpověď na tuto otázku, když se hranice mezi žánry liší v různých historických obdobích a liší se i tím, kdo tyto hranice vytváří? Já jako autorka této práce se mohu pokusit popsat tuto hranici ze svého vlastního úhlu pohledu. Tento pohled bych tak mohla zarámovat do začátku 21.století, studiem sociologie a prožitím většiny fází průběhu vztahu čtenář a Carlos Castaneda, který je popsán níže.

Pojmem *etnografie* chápu spolu s Karin Narayan² jako texty, které jsou podloženy terénním sběrem dat a které mají své kořeny v oboru antropologie. A Pojmem *beletrie* mám na mysli takové texty, které neodkazují na nějaký vědní obor a nejsou spjaty s konkrétním užíváním vědeckých postupů, ale naopak v nich autor zapojuje svou vynalézavost (ibid).

Mezi české autory, kteří kromě svých odborných prací, podnikli výpravu do oblasti literární fikce patří například Alois Musil, který je považován za jednoho z největších orientalistů a arabistů přelomu 19. a 20. století a zároveň je znám svou snahou o širokou popularizaci svých poznatků zejména pro mládež. Za tímto účelem napsal Musil dvacet dobrodružných knih³ odehrávajících se v arabském světě, s vysvětlením arabských a islámských tradic. Dalším známým pišícím etnografem, cestovatelem a botanikem byl Alberto Vojtěch Frič, kterého Jihoameričtí indiáni pojmenovali Karaí Pukú (česky Dlouhý lovec). Frič psal stejně jako Musil dobrodružné knihy pro mládež⁴, v nichž čerpal ze svých zážitků na cestách. Byly v Čechách velmi populární a dočkaly se několika vydání, doprovázené kresbami Zdeňka

¹ Tyto čtyři body rozlišující mezi etnografií a beletrií rozlišuje ve své práci. Narayan,K.: *Etnografie a beletrie, Kde je hranice?*, Biograf, roč. 2007,č.43-44

² ibid

³ Mezi romány pro mládež patří nap. Skální město (1937), V Negebu (1938), Na Hermonu (1939), Nový život (1940), S kočovníky pouště (1941), Křížák (1943).

⁴ Fričova literatura pro mládež např.: Mezi indiány, Zákon pralesa, Dlouhý lovec, Strýček indián, Hadí ostrov

Buriana. Do čtyřlístku autorů písčících na přelomu 19. a 20. století patří z trochou opatrnosti i Jan Eskymo Welzl⁵, jenž proslul jako český cestovatel, dobrodruh, lovec, zlatokop, náčelník eskymáků a nejvyšší soudce v Nové Sibiři⁶. Je známý pod pseudonymem Eskymo Welzl. Údajně se jím inspiroval i Svěrák a Smoljak k vytvoření postavy všeučelce Cimrmana. Málo známým je Josef Hloucha⁷ - český japanofil, spisovatel, cestovatel a sběratel, který ve svých beletristických dílech inspirovaných japonskou společností zpracoval zejména postavení ženy. Mladou autorkou, která ze svého ročního pobytu v Mongolsku letech 2000 až 2001 výtěžila děj jejího prvního románu, Paměť mojí babičce je Petra Hůlová.

Kdyby existoval časopis *Antropology and Humanism* na přelomu minulého století, jistě by se mohli čeští badatelé zapojit do jejich každoroční soutěže o nejlepší beletristickou práci. Autorka Petra Hůlová se může samozřejmě zúčastnit v současnosti. Tato soutěž, kterou pořádá odborný antropologický časopis, ukazuje, že antropologové po celém světě své výpravy do oblasti literární fikce podnikají i v dnešní době.

Jak by to asi bylo s dílem Carlose Castanedy, kdyby se v redakci antropologického časopisu objevilo dnes? A co teprve kdyby se tato každoroční soutěž konala již v 60. letech a někdo by do soutěže poslal Castanedovu první knihu *Učení dona Juana*? Dříve než se pokusím odůvodnit své názory o tom jak a proč by se redakce mohla rozhodnout, bych ráda představila osobu Carlose Castanedy, jeho knihu a jeho kritiky.

Podle Christophe Bourseillera, který vydal zatím poslední biografii Carlose Castanedy existuje přibližně patnáct verzí, které si vymýšlel sám autor, o místě jeho narození a dětství. Tyto fabulace o jeho původu ho provázely až na univerzitní studia. Jeho skutečný původ, dle Bourseillera je v malé peruánské vesnici Cajamarca v roce 1926. V jednadvaceti letech emigroval do USA, kde používal nepřeborných pseudonymů svého jména a nadále si vymýšlel příběhy o tom proč a jak emigroval. Spolubydlící Castanedu popisují jako vypravěče bajek. Tvrdil jim, že zná indiánského medicimana jménem Tonto a že je vzdáleným příbuzným Fernanda Pessoye. „Nakonec se pokládal za jakéhosi nadčlověka a často se pouštěl do obhajoby lži. Pravda podle něj existuje jen pro toho, kdo jí chce věřit".⁸ Jiné vzpomínky o Castanedovi hovoří jako o podivuhodném prášilovi, prvotřídním svůdci na kterého dívky čekávaly celé dopoledne.⁹ On sám se po neúspěšných pokusech o prosazení jako sochař a malíř přihlásil na střední školu, kterou v roce 1959 absolvoval. Seznámil se s

⁵ Autor románu *Třicet let na zlatém severu* (1932)

⁶ Zdroj dat: http://cs.wikipedia.org/wiki/Jan_Eskymo_Welzl

⁷ Mezi jeho díla patří např. *Vzpomínky na Japonsko, Moje Paní Chrysanthema, Japonečky, Dopisy neznámého.*

⁸ Bourseiller, Ch.: *Carlos Castaneda životopis, Pravda a lži.* Praha, Volvox Globator 2006 str.24

⁹ *ibid.*

četbou autorů jako byl Aldous Huxley, Dostojevskij, Rhinea. V roce 1959, tedy v jeho dvaatřiceti letech se zapsal na Kalifornskou univerzitu, kde zvolil obor antropologie. V této době se Castaneda po několikaletém velmi komplikovaném vztahu oženil s Margaret Runyanovou. Na univerzitě se zapsal do kurzu etnografie, který vedl Clement Meighan. Zakončení kurzu spočívalo v hledání skutečného indiána a položení mu několika otázek. Castaneda se v té době zajímal o etnobotaniku a studium posvátných hub. Setkání s indiánem se z šedesáti studentů tohoto kurzu podařilo jen třem z nich. Castaneda nad ostatními vynikal rychlými a úžasnými úspěchy v pronikání mezi indiánské obyvatelstvo. Kontaktů měl velké množství a mezi nimi i jednoho zvláštního informátora, který se s ním podělil o schopnosti durmanu. Později ve své první knize *Učení dona Juana* popisuje setkání se starým indiánským mužem, který bude figurovat ve většině Castanedových knihách pod jménem Don Juan. Díky radě donu Juana si natře celé tělo durmanem a běhá pak po poušti zcela nahý. Svě myšlenky srovnává s prací Michaela Harnera, který podstoupí podobný experiment v Peru, ale s látkou *ayahuasky*. Debatují spolu myšlenku toho, že by byl don Juan nositelem univerzální vize, nomádem jenž přechází z jednoho společenství do druhého, aniž by někam patřil¹⁰. Dále navštěvoval kurzy fenomenologie a kurzy Harolda Garfinkela, četl Wittgensteina i Parsonse. Experimentoval s různými psychotropními a halucinogenními látkami a fascinoval ho Timothy Leary.

Pro hledání odpovědi na moji otázku, jak by se současný antropologický časopis rozhodoval může být podnětné vědět, že kniha *Učení dona Juana* v roce 1968 vyšla s bílo-zelenou střízlivou obálkou a s vědecky znějícím titulem : „ *The Teaching of don Juan: a Yaqui Way of knowledge*(*Učení dona Juana. Cesta za poznání Indiánů kmene Yaqui*)¹¹. Když by jste však zavítali do knihovny dnes, a tuto knihu hledali, zcela jistě by vás odkázali do kategorie beletrie pod písmeno C.

Kniha připomíná americký způsob disertace a tak se člení do dvou částí. První část je fenomenologickým popisem setkání Castanedy s donem Juanem a druhou částí je strukturní analýza¹². Ve vydání z roku 1968 se v záhlaví objevuje poděkování vědeckým kapacitám jako: Clementu Meighanu, Haroldu Garfinkelovi, Wialiamovi Brightatomovi a dalším. Citace na první stránce je poctou Georgu Simmelovi.

¹⁰ Don Juan byl popsán jako jedinečná postava informátora, která měla za rodiče nomády, kteří nepatřili ani k jednomu kmeni. Nebyl to tedy čistokrevný Yaqui.

¹¹ Bourseiller, Ch.: *Carlos Castaneda životopis, Pravda a lži*. Praha, Volvox Globator 2006 str.59

¹² Podle Bourseillera (2006) působí strukturní analýza nuceným dojmem. Tato analýza totiž: „nevychází z empirického poznání, ale ze snu v bdělém stavu. Jejím deklarovaným cílem je dekonstruovat systém představ yaquijského indiána. Jenže Castaneda přejímá krédo dona Juana a staví se s ním do stejné řady". Další autor

Castaneda ve své knize popisuje jak potkal díky svému příteli Billovi na nejmenované autobusové zastávce, kdesi v Arizoně, indiána dona Juana. Po roce jejich seznámení, mu don Juan svěřil, že získal od svého patrona jisté vědomosti, a že tyto vědomosti¹³ budou předány Castanedovi. Podle slov dona Juana mělo být toto učení dlouhé a svízelné. A to taky bylo, neboť trvalo čtyři roky. V tomto období měl Castaneda navštěvovat dona Juana v různých časových rozmezích.

Autor přiznává, že v knize vlastně popisuje neúspěch svého zasvěcení, za které mohl z velké části přerušovaný způsob výuky. Podle svého vlastního popisu se Castaneda nestal čarodějnickým učněm a zároveň byl svědkem rozpadu svého vědeckého projektu, protože si nedovedl zachovat odstup nezúčastněného pozorovatele¹⁴.

Jaké byly reakce a ohlasy na jeho knihu? Pohybovaly se na škále od nadšeného přijetí přes opatrné kritiky až po úplné odsouzení knihy¹⁵. Mezi první kritiky knihy z řad antropologů se ozval Edward Spicer se svým poukazem na to, že informace o třech v knize zmiňovaných rostlinách, neodpovídá etnografickým znalostem o kmeni Yaqui, stejně tak se v knize neobjevuje žádný termín, který by dona Juana spojoval s kulturou indiánů kmene Yaqui. Řada dalších antropologů a etnografů se pouští do obdobné kritiky, která se zakládá na nevěrohodnosti faktů, které Castaneda popisuje. V čem se ale většina čtenářů, jak laiků tak lidí z "vědecké obce", shodne je Castanedovo nadání pro tvorbu v podobě literárního mistrovství. Pozastavení nad tím, jaké množství vědců se vyjádřilo k této knize aniž by četlo Castanedovu závěrečnou práci na Kalifornské univerzitě ponechávám stranou. Pro objasnění této zajímavé otázky proč diskuze mezi antropology a etnografy vznikla nad knihou a nikoli nad Castanedovou magisterskou prací nemám v této době bohužel dostatek informací.

Na svých internetových stránkách Peter Macsovszky popisuje několik fází, které mu připadají charakteristické v průběhu vztahu čtenář a Carlos Castaneda. První fází je dobou „před vyhnáním z ráje“. Je to období, kdy se čtenář pro dílo Carlose Castanedy prostě nadchne, protože zážitky, které autor čtenáři předkládá jsou natolik přesvědčivé a strhující, že čtenář odmítá věřit tomu, že se jedná o pouhou „fantazii na špacíru“. V druhé fázi se čtenář seznamuje z jinými hodnověrnějšími zdroji, ze kterých vysvítá, že Castaneda si své vyprávění buď vymyslel, co si nevymyslel to někde vykradl a poskládal z antropologických a

knihy o Castanedovi C. Noel (2003) také kritizuje Castanedův velký nedostatek poznámek pod čarou a selhání analytického postupu.

¹³ Vědomosti se měli týkat toho jak se: „zapnout“, vystoupit ze vzorců svého myšlení a být (tady a teď) mužem poznání (Noel, 2003)

¹⁴ Autor v knize líčí stavy transů po požití durmanu, peyotlu a hub, ale díky těmto zážitkům nemůže podat objektivní správu o procesu duchovní přeměny, které lze dosáhnout díky těmto látkám.

¹⁵ Kniha *Učení dona Juana* je Castanedovou přepracovanou verzí závěrečné práce na Kalifornské univerzitě.

etnografických knihoven. Čtenář má velmi smíšené pocity, je napůl rozčarován a napůl znechucen. V další fázi se čtenář odmítá zabývat jakýmikoli texty věnující se šamanismu, magii a především Castanedou. Jenže přichází čtvrtá fáze, kdy dochází k náhodné konfrontaci reality s tím, co se přeci jen čtenáři nějakým způsobem uchovalo v paměti. Může to být nevšední zážitek ať už jeho samotného nebo někoho blízkého, který v další fázi přivede čtenáře k znovu vyhledání informací a prací o autorovi, které jsou často velmi kritické¹⁶. Tyto práce vedou čtenáře buď k definitivnímu zatracení Castanedových knih a nebo naopak k probuzení další vlny zájmu o čtení jeho knih: „lebo Castaneda je taký roztomilý, báječný, švihácký klamár: správy o „pavučinách“ každodenných podprahových energetických bojov sa nedajú dramaticky vyjadriť suchým, pravopisne prísnyim jazykom exaktnej „pravdy“ - iba cez pôvabné ťarbavé legendy, rozvláčne, nezmyselné rozprávania a úsmevne šarmantné mystifikácie“.¹⁷

Můžeme se snažit interpretovat Castanedovo dílo z pohledu psychedelické zkušenosti, z pohledu psychologie, antropologie i etnografie avšak přes evidentní blízké napojení na cestu učedníka popsanou v jeho díle nedostaneme: „dostatečně široký záběr pohledu k obsáhnutí problémů a otázek, se kterými se setká každý kdo vážně přistupuje k dílu Carlose Castanedy. Tyto otázky-zahrnující kulturní relativitu, sociologii poznání i samotnou filozofii interpretace-vyžadují, aby s nimi bylo zacházeno interdisciplinárně“.¹⁸

Jaký typ textu Castanda svým čtenářům odkázal se můžeme ptát spolu s Danielem C. Noelem. Je tento popis v podobě „mnohvrstveného sebezpovědného vyprávění dalším krokem v historii etnografie, nebo zjistíme, že jeho poznámky ze sociálně vědeckého výzkumu jsou „fakticky“ a „skutečně“ jen dalším stupněm vývoje románu“¹⁹. Daniel C. Noel ve své knize *Fenomén Castaneda* (2003) uvádí literárního teoretika Northopa Fryee, který hovoří o iluzi, jako o všem co je fixní a definovatelné. Stejně tak Noel zmiňuje poetické pořekadlo Wallece Stevense, které zní takto: „Realita není to, co je. Skládá se z mnoha realit, které v ní mohou vznikat“.²⁰ Tyto výroky mají dle Noela naznačit relativitu a otevřené konce jenž Castanedovi knihy nabízí. Tento literárně vědecký vhled čelí tomu: „co odmítá být určené, pevné a definované jako fakt nebo fikce a tak my čtenáři, jsme tlačeni do situace bojovníka, která je popsána v Castanedově knize *Příběhy síly*. Bojovník nejenže pouze věří,

¹⁶ Jedná se o práce např. A. Wallaceová: Čarodějova učednice - Muj život s Carlosem Castanedou; Daniel C. Noel: *Fenomén Castaneda*

¹⁷ Dostupné na www.putnici.sk

¹⁸ Noel, C.D. :*Fenomén Castaneda*,Dobra, 2003,str. 18-19.

¹⁹ Noel, C.D. :*Fenomén Castaneda*,Dobra, 2003,str. 22.

²⁰ Ibid.

on „musí věřit“-s plným rozmyslem si vybere to, co přijme jako pravdu, i když vědomě ví, že to vlastně vůbec nemusí být pravda". Podobný je závěr českého vydání knihy z roku 1992, který zdůrazňuje Dr. Zdeněk Neubauer : „ ..nechtěli jsme říci, že není důležité, zda to, co líčí Castaneda, ve skutečnosti tak bylo či ne!Naopak:to je to nejdůležitější. Přesvědčit se však o tom může každý jedině tím, že to sám zakusí, sám tuto skutečnost uskuteční. A k tomu je třeba především uvěřit. Tajemná, božská povaha skutečnosti se neotvírá radikální skepsi, nýbrž radikální důvěře. A k ní jsme obráceni Castanedovým svědectvím V této výzvě spočívá jeho nesmrtelný význam a smrtelná vážnost".²¹

V této exkurzi do teoretického světa sporu o zařazení díla Carlose Castanedy by se dalo jistě pokračovat i nadále, ale já se pokusím po vzoru Kirin Narayan využít jejího schématu čtyř spisovatelských postupů, které podle ní dovolují rozlišit literární fikci od etnografie a zaměřím se tedy na konkrétní analýzu Castanedovi knihy. Mezi tyto čtyři postupy řadí Narayan: „odhalení procesu (postupu), generalizace, reprezentace subjektivity a vykazatelnost".²²

Při analýze textu knihy *Učení dona Juana* jsem si vědoma, že přistupuji k textu přeloženému z anglického jazyka v roce 1979 a publikovaného až v roce 1992 a tudíž se nejedná o originální text Carlose Castanedy z roku 1968. Do tohoto faktu se promítá to, že v knize je vložena poznámka překladatele Viktora Faktora a naopak je vynecháno autorovo poděkování Clementu Meighanu, Haroldu Garfinkelovi, Wialiamovi Brightatomovi a dalším.

Odhalení postupu

Zatímco v etnografii jsou „karty rozdány předem" v podobě jasné struktury práce, která obsahuje úvod, kapitoly na jejichž konci jsou vždy závěrečné shrnutí a závěr v podobě "opakování je matka moudrosti", tak v literární fikci autor předem nepředkládá své záměry čtenáři, naopak jsou tyto záměry čtenáři "servírovány" až v průběhu děje. Narayan píše „Krásná literatura nutí čtenáře obracet stránky ani ne tak tím, co se řekne, ale spíš tím, co zůstane nevyslovené, a co tedy vzbuzuje napjaté očekávání. Beletrie samozřejmě může obsahovat nějaké explicitní soudy. Přesto je podle mého názoru nejlepší taková literární fikce,

²¹ Castaneda,C.: *Učení Dona Juana*. Praha,Reflex, 1992 doslov Dr.Zdeněk Neubauer,str.183

²² Narayan,K.: *Etnografie a beletrie, Kde je hranice?*,Biograf, roč. 2007,č.43-44, str 76.

kteřá je plná nejednoznačnosti a tajemství, z nichž některá zůstávají nevyřešena a často doznívají v naší představivosti i poté, co se příběh uzavře".²³

Castaneda volí ve své knize střízlivý úvod, kde je výzkumníkem uvedeno přibližné místo a doba výzkumu s autorovou sebereflexí tohoto výzkumu a v druhé části knihy je čtenáři předložena strukturní analýza. Toto schéma by mohlo odpovídat pojetí psaní vědeckých článků v dnešní době jako např. (Slavin, 2004) (Ellis, 2002) a (Johnson, 2005).

Generalizace

Propojení specifčnosti a generalizace najdeme u etnografie i beletrie. V beletrii objevíme generalizaci spíše jako ohraničení dějové linie, v této literatuře se nesetkáváme s dlouhými vsuvkami v ději, které objasňují čtenáři např. statusové postavení postavy, které jsou důležité pro pochopení hrdinova jednání. Etnografie chce zachytit "jedinečnost okamžiku života" ve spojení s vědeckým zobecňováním. Příkladem mohou být obsahy rituálů, které je badatelem vykládáno ze širokého uhlu pohledu psychologie, sociologie, historie. Někdy se může stát že se určitá událost např., vyjme z husté sítě jedinečných vazeb ke svému okolí a tvrdí se o ní všeobecně (napříč kulturami) platné věci, kupříkladu něco o kategorii rituálů".²⁴

Castanedův text se o vědecké zobecnění pokouší svým specifickým způsobem ve formě strukturní analýzy v druhé půli knihy. Autor vynechává v pomyslné "pyramidě generalizace" patro, kde by zobecňoval své poznání na kmen Yaqui, ale generalizuje ve smyslu vztahu učitel-žák při cestě za cílem toho jak *se stát člověkem poznání*. Tato strukturní analýza však postrádá jasné a zřejmé argumenty a nejsou v ní uvedeny jakékoli citace (viz poznámka pod čarou č.12).

Reprezentace subjektivity

V pomyslném slibu etnografa by se mělo patrně mluvit o tom, jak se badatel bude věnovat obezřetnému zkoumání toho, co a jak lidé říkají a jak to dělají, že bude zaznamenávat citové projevy, gesta a činy, ale že se nebude pokoušet o to zachytit vnitřní stavy zkoumaných lidí. Co by mohl slíbit takový spisovatel krásné literatury? Měl by slíbit to, že se vynasnaží čtenáři přiblížit vnitřní myšlenkové pochody i citová hnutí jeho postav ať už z pozice figurujících postav, nebo z pozice zprostředkující subjektivity v podobě literární postavy badatele (např. antropologa či etnografa).

²³ Narayan, K.: *Etnografie a beletrie, Kde je hranice?*, Biograf, roč. 2007, č. 43-44, str 77.

²⁴ Ibid.

Castaneda by slib etnografa složit mohl. Skutečně se v textu knihy nedočkáme nějakých popisů myšlenkových stavů a citových pochodů starého Indiána. Rozhovory a popisy událostí mají povahu etnografického textu²⁵. Jeho polní poznámky jsou autorovou subjektivní verzí jeho prožitků, které jsou jasně odděleny od rozhovorů s donem Juanem.

Vykazatelnost

Za klíčový rozdíl mezi krásnou literaturou a etnografií shledává Narayan způsob jakým autoři skládají své účty vnější skutečnosti. Jakým způsobem jsou jejich knihy vykazatelné. Jinak řečeno autoři jsou odpovědni jednak před lidmi o nichž píší, ale také vůči čtenářům, a horizontu očekávání (Culler, 1976 in Narayan). Obecně lze říci, že od etnografů lidé čekají, že píšou pravdu, zatímco u spisovatelů jsou lidé připraveni na příběhy smyšlené, na to, že literární postavy ve skutečnosti nemusely nikdy spatřit světlo světa stejně tak tomu mohlo/nemuselo být s událostmi jejich příběhů. Castaneda nás hned v úvodu upozorňuje, že je jeho kniha založena na terénním výzkumu, uskutečněna v konkrétním čase na přibližně popsaném místě. Na druhou stranu jeho informátor a učitel v jedné osobě je natolik svéráznou osobou²⁶, že ji nelze jednoduše zařadit do žádné komunity²⁷, které by autor musel skládat účty.

Na začátku tohoto eseje stálo několik otázek, ke kterým se v průběhu textu připojilo ještě pár dalších. Na základní otázku, kde je hranice mezi beletrií a etnografií jsem se pokusila odpovědět spolu s Karin Narayan pomocí čtyř literárních postupů. Byly to tyto postupy: odhalení procesu (postupu), generalizace, reprezentace subjektivity a vykazatelnost, díky nimž jsem tuto hranici mezi žánry mohla zmapovat. Na Castanedově knize *Učení dona Juana* jsem zkusila zkoumat, jak jsou tyto čtyři literární postupy uplatněny v praxi. Jak se domnívám, tak jeho kniha splňuje téměř všechny podmínky etnografického textu. Do jakého šuplíčku, ale zařadit Castanedovo dílo jako celek, když se člověk seznámí s jeho biografií a jeho celou bibliografií, je velkým nerozlousknutým oříškem, se kterým se musí pokusit poprat každý čtenář sám skrz svojí vlastní zkušenost a prožitek. Na otázku jestli by text knihy *Učení dona Juana* mohl vyjít v časopise *Antropology and Humanism* v dnešní době odpovídám, tak, že v upravené verzi mohl. Autor by patrně musel část o strukturní analýze přepracovat či zkrátit.

²⁵ Až na to, že v některých situacích, které se odehrály v této knize (okolnosti a samo setkání s donem Juanem) se jeho verze poněkud rozchází²⁵. Podle Bourseillera má toto setkání s donem Juanem v různých Castanedových líčení tři odlišné verze.

²⁶ Don Juan je indián z kmene Yaqui, který se ale velmi často stěhuje a tak ho nelze zařadit jednoduše do jediného kmene.

²⁷ Za komunitu Yaqui se v podstatě vyjadřoval antropolog a odborník na tento kmen Edward Spicer a věrohodnost Castanedova díla zpochybnil.

Použitá literatura:

- Bourseiller,Ch.: *Carlos Castaneda životopis, Pravda a lži*. Praha, Volvox Globator 2006
Castaneda,C.: *Učení Dona Juana*. Praha,Reflex, 1992 doslov Dr.Zdeněk Neubauer
Noel, C.D. :*Fenomén Castaneda*,Dobra, 2003
Narayan,K.: *Etnografie a beletrie, Kde je hranice?*Biograf, roč. 2007,č.43-44, str.69-86
Slavin,S. : *Drugs, space and sociality in a gay nightclub*, Journal of Contemporary
Ethnography .2004,Vol. 33, No.3 dostupné na www.sagepub.com
Ellis,C. : *Making sense of september 11th and its aftermath*, Journal of Contemporary
Ethnography. 2002, Vol. 31, No.4 dostupné na www.sagepub.com
Johnson,C.W.: *Hegemonic masculinity and dancing in a country-western gay bar*,
International Journal of Quallitatives Studies in Education, 2005,Vol.18, No.4,